

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.14501788>

Accepted: 19.11.2024

Ekonomik Organizasyon modeli olarak Anadolu İmece Modeli: Asya Modelleri İle Karşılaştırmalı Bir Analiz

The Anatolian Collaboration Model as an Economic Organization Model: A Comparative Analysis with Asian Models

Yusuf Kemal ÖZTÜRK

Amasya Üniversitesi, Merzifon İ.İ.B.F. İktisat Bölümü, Amasya, Türkiye,
ykozturk@amasya.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-8918-0500>

Selami Sedat AKGÖZ

Ahi Evran Üniversitesi, Mucur M.Y.O. Kırşehir, Türkiye
sakgoz@ahievran.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-9056-1749>

Özet

Günümüzde sınıfsal halk hareketleri ile kolektif hareketler terminolojik olarak birbiri ile karıştırılmaktadır. Kolektif modellemelerin işçi sınıfı hareketleri ile ortaya çıkması daha çok Avrupa'da meydana geldiğinden özel mülkiyet ve sermaye düşmanı olarak, özel mülkiyete karşı olarak görülmektedir. Karl Marks'ın sosyalizm ile ilgili öğretileri Rusya'da Bolşevik ihtilal inde yanlış olarak uygulanmış ve tek parti diktatoryası halka zorla benimsetilmeye çalışılmıştır. Evrim teorisi ile beslenen bu düşünce sosyal darwinizm ile insanlığa kan ve göz yaşı getirmiştir. Aslında karma ekonomik modellemeler İslam coğrafyasında ortaya çıkmıştır. Karmati hareketi başlangıcında eşitliği ve adaleti ortak yaşamı amaçlarken daha sonra bu amacından uzaklaşmıştır. Fakat Orta Asya'da bozkırın çetin şartlarında beraber var olma mücadelesi veren Türk ve Turan uygarlıklarının ortak organizasyon modellemesi olan imece kültürü günümüze kadar Anadolu'muzda tüm bölgelerde köylülerin ortak yaşam paydası olarak karşımıza çıkmıştır. Anadolu'muzun tüm bölgelerinde misafirperverlik, imece, ortak ürün hasadı, barış ve kardeşlik ruhu ülkemizin en temel harcıdır. Binlerce yıldır birbiri ile kardeşlik yemini ile bağlı toplum, bu imece modelini, tarım organizasyonlarına ve üretim birimlerine yansıtamamasından dolayı ülkemiz sosyal, kültürel ve ekonomik sorunlarla karşı karşıya gelmiştir. İkinci dünya savaşından sonra Marshall yardımları ve makineleşmiş tarımın yanlış anlaşılması imece kültürünün zayıflamasına ve aynı zamanda da kolektif bilincin zayıflamasına neden olmuştur. Bunda köy enstitülerinin kapatılması ile milli bilincin zayıflamasında, kapitalist ve liberal düşüncelerin egemen olmasının büyük rolü olmuştur. İmece kooperatif kültürü Anadolu'muzda var olan barış ve kardeşlik ruhunun en güzel örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ruh bizi yüzyıllardır bir arada tutan en önemli değerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkemiz kurtuluş savaşından zaferle çıktıktan sonra, yerli üretime ve milli eğitime önem vererek karma ekonomi tabanlı devletçilik modelini uygulamıştır. Bu süreçte ülkemiz karma ekonomi ve devletçilik modelini başarı ile uygulamıştır. Ancak ikinci dünya yıllarından sonra devletçi ve karma ekonomik modelden vazgeçilip yerine liberal ve planlı ekonomiye geçişte ciddi hatalar yapılmıştır. Türk eğitim sisteminin fulbright anlaşması ile Batı eğitim modeline adapte edilmesi ise Köy enstitülerinin kapatılmasına ve imece kooperatif modelinden vazgeçilmesine neden olarak, ciddi sorunları beraberinde getirmiştir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da toprakların adil dağıtılması ve miras kanunundaki bölünmeler nedeni ile kırsaldan kente göç hızlanmış, bu nedenle suç ve mafya örgütlerinde artış ve gettolaşma kültürü şehirlerde egemen olmuştur. Çalışmamızda Asya kalkınma modelleri ve dünyada uygulanan kolektif modellemeler, kooperatif ve tarımsal işletmelerde, Türk ve İslam kültürünün güzel bir örneği

olan imece kooperatif modelinin uygulanabilirliği aranacaktır. Asya kolektif modellerinin başarısız olma nedenleri ve çözüm arayışları, imece kooperatif modeli ile karşılaştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kırsal Kalkınma, Kooperatif, İmece, Tarımsal Üretim, Çiftçi

Abstract

Today, class popular movements and collective movements are terminologically confused with each other. The emergence of collective modeling with working class movements in Europe Since it occurred, it is seen as against private property as an enemy of private property and capital. The teachings of Karl Marx about socialism were incorrectly applied in Russia during the Bolshevik revolution and attempts were made to forcibly adopt a one-party dictatorship for the people. This idea, which is fed by the theory of evolution, has brought blood and tears to humanity with social darwinism. In fact, mixed economic modeling has emerged in the Islamic geography. At the beginning of the Karmati movement, equality and justice aimed at a common life, but later it moved away from this goal. But imece culture, which is the common organizational modeling of the Turkish and Turanian civilizations that struggle to exist together in the harsh conditions of the steppe in Central Asia, has appeared as the common denominator of the villagers' common life in all regions of our Anatolia to this day. Hospitality, imece, common product harvest, peace and brotherhood spirit are the most basic expenses of our country in all regions of our main hail. A society bound to each other by an oath of brotherhood for thousands of years, our country has faced social, cultural and economic problems due to our inability to reflect this imece model in agricultural organizations and production units. After the second world war, the marshall aid and the misunderstanding of mechanized agriculture caused the weakening of imece culture and the weakening of collective consciousness. In this, the weakening of national consciousness with the closure of village institutes and the dominance of capitalist and liberal ideas have played a major role. Imece cooperative culture comes across as the most beautiful example of the spirit of peace and brotherhood that exists in our Anatolia. This spirit comes across Decently as the most important values that have held us together for centuries. After our country emerged victorious from the war of independence, it applied the mixed economy-based statecraft model by attaching importance to domestic production and national education. In this process, our country has successfully implemented the mixed economy and statehood model. However, after the second world years, serious mistakes were made in abandoning the statist and mixed economic model and switching to a liberal and planned economy instead. The adaptation of the Turkish education system to the western education model with the fulbright agreement has revealed various results. The closure of village institutes and the abandonment of the imece cooperative model have brought with them serious problems. Migration from rural to urban areas has accelerated in Eastern and Southeastern Anatolia due to the equitable distribution of lands and divisions in the inheritance law. For this reason, the increase in criminal and mafia organizations and the culture of ghettoization have become dominant in cities. In our study, we will investigate the Asian development models and collective modeling applied in the world, the applicability of the imece cooperative model, which is a good example of Turkish and Islamic culture in cooperative and agricultural enterprises. We will compare the reasons for the failure of the Asian collective models and the search for solutions with the imece cooperative model. We will investigate the importance of imec in the development of the most ideal agricultural production model.

Keywords: Rural Development, Cooperative, Imece, Agricultural Production, Farmer

1. Giriş

İnsanlık, kültürel evrim ve yerleşik hayata geçiş sürecinde, küçük yerleşim birimleri kurdular. Bu yerleşim birimlerinde, aile çiftçiliği ve basit işletmeler kurdular. İşte bu süreçte inançlar, sosyal değer ve etik normlar ortaya çıkmıştır. İnsanlık avcı ve göçebe toplumundan tarım toplumuna geçişte mal ve mülk kavramı ile tanışmıştır. Kast sistemi ile oluşmaya başlamış sınıfsal farklılıklar, kölelik ve fakirlik kavramları da medeniyet tarihimize girmiştir. Eski çağlarda eşitsizlik ve sınıfsal farklar nedeni ile köle isyanları çıkmış fakat bu ayaklanmalar bir halk hareketine ve komün organizasyonuna dönüşmemiştir. (Avcu, 2009)

Dünyada ilk sosyalist akım ve komün hareketinin başlangıcı olarak Bahreyn’de yüzelli yıl süren ortak yaşam alanını kabul edebiliriz. Burası kibutz, moşav ve kolhoz üretim bölgelerinin de ilk yaşayan örneğidir. (Arı, 2015)

Karmatilik, bir İslam komünü olarak akılcı, rasyonel ve eşitlikçi, sınıfsal ayrımı olmayan bir toplumu hedeflemektedir. Yedi kişilik bir yürütme komün organizasyon yapısı olan bu birim politbüro ve halk konseylerine de bir örnektir aynı zamanda. Bolşevik ihtilalinde de bu sistem Asya gerçeklerine göre yeniden yorumlanarak kullanılmıştır. Eyalet sistemi ve tüm mülklerin toplumun ortak malı olması amaçlanmıştır. Marksizm de bundan etkilenerek karmati felsefesini, sosyalist bir model olarak almıştır. Ancak Karmati sisteminden farklı olarak mülkü tamamen devlete vermesi büyük bir hata olmuştur. (Bulut, 2010)

Karmatilik ütöpik bir yaklaşım olsa da zamanla amaçlarından sapmışlar ve siyasi bir örgüt haline gelmiştir. Bu nedenle komün ve ortak yaşam felsefeleri bir zaman sonra kaybolmuştur. Bu felsefe sanayi devriminden sonra isim değiştirerek Avrupa’da yeni bir modelleme kurmuştur. (Uslu, 2019)

Karmati felsefesinin temel yapısını oluşturan, mülklerin topluma ait olması ve eşitlik sistemi yüzyıllar boyu yaşama fırsatı bulsaydı sosyalizmin devlet tabanlı uygulamaları, tek parti ve evrim teorisi insanlığa bu kadar zarar veremeyecekti. Sosyal darwinizm ve din karşıtı düşünceye dayanan tek parti sosyalist devletler olmayacak ve sosyalizm toplumsal boyutu ile yaşanacaktı. (Bulut, 1997)

Karmatiler mezhepsel bir çatışma yerine hak davasına inansalar ve İslam’ın sevgi, barış ve kolektif yaşam biçimini insanlığa sunsalar, dünyada sınıfsal eşitsizlik ve fakirlik olmayacak ve aynı zamanda sosyalist model de belki ortaya çıkmayacaktı. Bunun yerine tevhit ve kolektif bir yaşam felsefesi olan İslami düşünce dünyaya egemen olacaktı. Kapitalizm ve sömürünün tek alternatifi İslami düşünce olduğundan karmatilerin yanlış uygulamaları İslam düşüncesinin yayılmasına da zarar vermiştir. (Avcu, 2009)

2. Kavramsal Çerçeve ve Yöntem

Kolektif yaşam ülküsü insanların ortak amaç ve idealler ile beraber yaşam arzusu olarak kabul edilir. Güvenlik, ekonomik, sosyal hakların ve gelirlerin daha rasyonel paylaşımı bu modelin uygarlık tarihindeki önemini artırmıştır.

İmece kültürü, Türk tarihinin, ortak yaşam ve üretim modeli olarak insanlığa kazandırdığı zenginliklerinden biri olarak tarihe geçmiştir. Bu felsefe Türklerin Müslüman olma süreci ile Ahilik organizasyon modelleri (Ahiyani Rum, Baciyani Rum, Gaziyani Rum) ile komplike bir yaşam felsefesi ve örgüt normları ile Anadolu’dan balkanlara tüm dünyaya yayılmıştır. Kolektif yaşam ülküsü çerçevesinde, sosyalist hareketlerin, Britanya’da Saint Simon ve Robert Owen adlı düşünürlerce ortaya çıktığı bilimsel literatürde kabul görmüştür.

Kolektif hareketler bozkırın çetin şartları ve toplumsal koşullar nedeniyle Asya coğrafyasında gelişme imkanına sahip olmuştur. Eski Türklerde imece örgüt ve göçebe kültürlerin geliştirdiği istişare ve şura kültürü kolektif yaşam ve üretim modellerine esin kaynağı olmuştur.

Ancak Moğol istilası ve haçlı savaşları ve sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'nun duraklama dönemine girmesi ile ahilik ve imece kültürü güç kaybetmiştir. İslam kültüründe Ahilik, batınlık fütüvvet düşüncesinden beslenen karmati felsefesi ortak mülkiyet ve komün hayatı ile ilk sosyalist model olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmamızda sınırlı bir yerel bölgede faaliyet gösteren karma tiler batini felsefesine göre diğer toplumlardan uzak ve öğretilerini gizli tutmaları nedeni ile toplumsal hayata etkileri sınırlı olduğundan karşılaştırmalı analiz metodu uygulanmıştır.

Dolayısıyla çalışmada, Arap ve İslami hareketlerin, fütüvvet ve ahilik anlayışından etkilenen karmati düşüncesinde, Ahiliğin izleri, toplumsal hayat, ortak yaşam, ortak idea, ortak mülkiyet ve ortak üretim değişkenleri üzerinden aranmıştır.

3. Kolektif Model Olarak İmece Kooperatif Modelinin Tarihsel Gelişimi

Türkler, askeri, sosyal ve kültürel anlamda teşkilatlanma, organizasyonel yetenekleri ile bilime ve kültüre saygılı bir millettir. Gökkanı inancına bağlı Türk milleti, eşitlikçi ve adaletli paylaşımcılığını diğer Turan devletleri ile paylaşmakta sakınca görmemektedir. (Akgöz, 2011). Bu yaşam tarzını İslamiyet ile zenginleştirerek, kolektif modellemeleri, imece, kooperatif, ahilik, Baciyani Rum örgütlerinin, İslam felsefesi ile kaynaştığı güzel örnekleri sosyal ve ekonomik alana kazandırmışlardır. (Akgöz ve Öztürk, 2012). Ancak İslam dünyasında meydana gelen Moğol istilası, haçlı savaşları, mezhep ve iktidar mücadeleleri, bu modellemelerin İslam dünyasında öneminin azalmasına neden olmuştur (Akgöz ve Solmaz, 2015).

Sanayi devriminden sonra zenginliğin ve teknolojinin Doğu medeniyetinden Avrupa uygarlığına kayması, insanlık tarihi ve tarımsal üretimde kırılma noktası yaşanmasına neden olmuştur (Bayram, 2012).

Avrupa, bilim terminolojisinde İslami değerleri yeniden kodlayarak bilimsel tarihi yeni baştan oluşturmuşlardır (Görkem, 2015). Avrupalıların, yeni ticaret yollarını bulması ile Asya ve Amerika'da yaşayan yerli halka karşı sömürgecilik, kölelik faaliyetleri nedeni ile insanlık suçlarında büyük artış olmuştur. Yerli halk, sömürgeci ülkelere karşı bağımsızlık savaşları yürütmüşlerdir. Bu nedenle bağımsızlığını kazanan ülkelerde sosyalist akımlar güçlenmiştir (Akgöz, 2023). Aynı zamanda, Avrupa'nın sömürgecilik, kölelik, düşük ücret uygulamaları işçi sınıfının tepkisine ve sendikal hareketin güçlenmesine yol açmıştır. Avrupa'da sosyalist hareket güçlenirken ilginç bir olay olmuş ve sosyalizm feodal yapının güçlü olduğu Asya'da, Rusya ve Çin halk cumhuriyetinde model olarak uygulanmıştır. (Şahinöz, 1985)

Bu gelişmenin nedeni, Karmati düşüncesi ve İmece kooperatif modellerinin önemini yitirmesi ve sanayi devriminden sonra da güçlenen Avrupa'da bu modellerin tersine bireyselleşmenin ön plana çıkması, bu gelişmeye tepki olarak sosyal Darwin'izmi benimsemiş Marksist düşüncenin uygulama alanı bulmasına neden olmuştur. Yine bu yüzden, Dogmatik sosyalizm ve evrim teorisine inanan tek parti yöneticilerinin insanlık adına suç işlemelerinin önü açılmıştır. (Ülgen, 2021)

4. Asya Tarımsal İşletme Modelleri

İnsanların rasyonel çıkarları ile toplumsal çıkarlar arasındaki çatışma, kolektif düşüncenin en temel açmazlarından biridir. Kalkınma tarihi incelendiğinde bireyler rasyonel çıkarlarını toplumsal çıkarlarından üstün tutmuşlardır. Dini hiçe sayan ve ideal bir dünya anlayışını hedefleyen ütöpik yaklaşım olan sosyalist düşünce, bunu dini ve ahlaki öğretiler olmadan yoldaşlarına benimsetememişlerdir.

Sosyalizm, çetin coğrafi şartlar ve iklim koşulları nedeni ile Orta Asya'da etkinliğini artırmıştır. Otokratik yönetim tarzları ve ataerkil aile yapısı, bu uluslarda sosyalizmin etki alanını güçlendirmiştir. Bu modellemeleri şu şekilde sınıflandırabiliriz;

Dogmatik sosyalizm ve Din Karşısı, Evrim Teorisinden Etkilenen Tarımsal İşletme Modelleri;

- Kolhoz(SSCB, Tam Mülkiyet Modeli)
  - Sovhoz (SSCB, Sınırlı Mülkiyet Modeli)
  - Komün (Çin Halk Cumhuriyeti, Tam Mülkiyet Modeli)
- Ahlaki ve Dini Değerlere Dayanan Tarımsal İşletme Modelleri;
- Kibbutz (İsrail, Tam Mülkiyet Modeli)
  - Moşav (İsrail, Sınırlı Mülkiyet Modeli)
  - Karmati (Orta Doğu, Tam Mülkiyet Modeli)
  - İmece Kooperatif Modeli (Türk-İslam, Sınırlı Mülkiyet Modeli)

4.1. Kolhoz (SSCB, Tam Mülkiyet Modeli)

Karl Marks'ın Avrupa entelektüel camiasından olması ve kolektif hareketlerin Batı dünyası orjinli olarak az gelişmiş ve eski sömürgelerde, Rusya ile Çin'de bir devlet politikası ile benimsetilmeye çalışılması kolektif yaşam modellerinin başarılı olamamasına neden olmuştur. Bireyselliğin ön planda olduğu Marksist öğretinin Batı kültüründen ve sorunlarından etkilenmesi, bu modelin başarı şansını azaltmıştır.

İşçi devrimi ile Bolşevik Rusya'da komünizmin egemen olması, köylü ve küçük esnafın bu öğretiyi benimsememesine neden olmuştur. Batı Sosyalizmi ve klasik Marksizm, işçi ve ezilenler, alt gelir grupları, kadınlar ve çocukların paylaşımının ortak olmasını amaçlamıştır. Doğu Sosyalizmi ise köylüler ve feodal yapının ortak yaklaşımını amaçlamıştır. Bu nedenle Batı orjinli Marksist felsefe ve sosyalizm Doğu toplumlarında uygulandıkları ülkelerde başarılı olamamıştır.

Çarlık dünyasında hakim olan elit sınıf ve düşünürler, Ekim devriminde öncü rol oynamışlar ve Ortodoks Hristiyanlığın güçlü olduğu Rusya'da dine karşı mücadele ederek, Rusya içerisindeki yerel unsurları, Marksist düşüncesinin egemen olduğu ekonomik, sosyal ve siyasi unsurlarını barındıran bir üst çatıda toplamayı amaçlamışlardır. Bu elit sınıf ve Ekim devrimine katılan bireyler, ekonomik, sosyal, siyaset alanlarda yönetimde etkin rol üstlenmişlerdir. Ancak Kolhozlarda rasyonel olmayan uygulamalar, kötü yönetim ve üretim ölçeklerinde uygulanan yanlış strateji ve politikalar işletmeleri sürekli zarar eden işletmeler haline dönüştürmüştür (Candemir ve Güngör, 2002). Bu açıdan bakıldığında Marksist felsefenin tarımda en kötü uygulamalarından biri olan kolhoz modeli, çevreye duyarsızlığı, çevreyi kirletmesi, tam mülkiyetin kamuda olması nedeni ile işçilerin ve üreticilerin düşük performans göstermesi, işletmelerin hantal bir yapı olarak faaliyetlerine devam etmelerine neden olmuştur. Sovyet mülkiyet sistemi ise, karmati felsefesinin eyalet ve yediler meclisi olarak politbüro adıyla karşımıza çıkmaktadır. Kolhoz sisteminin başarılı olamamasının nedeni, Karmati felsefesinin bu sistemde uygulanamamış olmasıdır. Karmati felsefesi, Kolhoz sisteminde uygulanmasa idi eşitlik felsefesi ve toplumculuk modeli ile birlikte başarılı bir şekilde uygulanabilirdi. Fakat sistemde, mülkiyetin devlete ait olması, tek parti yöneticilerinin istismarlarını engellenememiş, rüşvet ve yolsuzlukların önüne geçilememiştir.

4.2. Sovhoz (SSCB , Sınırlı Mülkiyet Modeli)

Sovyetler Birliği, dünya ticaret pazarlarında rekabet edebilmek için kolektif çiftlikler, yani bir tür devlet kontrolünde büyük tarımsal çiftlikler kurmuşlardır. Aynı zamanda ülkenin

her bir yerinde açılan pazarlar ile ürünlerin sınırlı olarak satıldığı halk pazarları oluşturmuşlardır. Ancak kısaca söylemek gerekirse, sistem yönetiminin eski kolhoz yöneticileri tarafından organize edilmesi, kaynakların optimal kullanılmamasına neden olmuştur.

Bunun üzerine, Kolhoz tarımsal modelinin getirdiği bu yapısal sorunları çözmek için, yeni bir reform getirmesi beklenen bir başka modellemeyi yani sovhoz üretim modelini geliştirmişlerdir. Bu modelde üreticiler doğrudan, ürünlerini tüketicilere ulaştırmakta ve satış işlemlerini gerçekleştirmektedirler. Ancak bu model de önceki sistem gibi çok başlılık, rüşvet, yolsuzluk ve dış pazarlarda rekabet edememe nedenlerinden dolayı başarılı olamamıştır (Turan, 2011).

4.3. Çin Halk Cumhuriyeti (Komün Modeli)

Bu model, Bolşevik devriminden farklı, bir halk hareketi olarak, Mao Zedung tarafından başlatılmıştır. Bolşevik modelinden en önemli farkı ise doğal darwinizm felsefesinden yola çıkarak, sınıfsal bir soykırım yapmaları olmuştur. Bu soykırımdan kasıt, eğitilmiş kitlelerin bile tarımsal işletmelerde, ağır şartlar altında hayatlarını kaybetmelerine neden olunmasıdır.

Bu modelde, sovhoz sisteminde olduğu gibi büyük devlet işletmeleri yerine, yine devlete bağlı, sınırlı sahipliğe haiz, özel şirketler yer almıştır. Bu süreç de devlete bağlı bir burjuva sınıfının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bu şekilde bir burjuva sınıfının oluşumu, Çin Halk Cumhuriyetini, Batılı şirketlerin ucuz iş gücü ve üretim merkezleri haline getirmiştir. Ancak Bu süreç çevresel kirlenme, özel hakların kısıtlanması ve sosyalist ideallerden uzaklaşılmasına neden olmuştur (Çakı ve Fidan, 2020).

Marksist üretim modellerinden kontrollü devlet ekonomi modeline geçildiğinden sosyalist bir modelden vazgeçilmiştir. Bu durum çevre kirlenmesi, düşük ücret politikası gibi sorunlara yol açmıştır.

5. Ahlaki ve Dini Değerlere Dayanan Tarımsal İşletme Modelleri

5.1. Kibbutz (İsrail, Tam Mülkiyet Modeli)

İsrail orjinli kibbutz ve moşav organizasyon modelleri, kolektif üretim ve yaşam modellerinin en özgün örneklerinden biridir. Kibbutz modeli, İsrail halkının yaşadığı soykırım ve savaşlar nedeni ile anne ve babalarını kaybeden çocukların, topluma kazandırılması için oluşturulmuş bir organizasyonel yapıdır. Günümüzde, İsrail'in ürettiği tarımsal ürünler, tohumlar ve tarıma dayalı sektörlerde, kibbutzların hayati derecede rolü vardır (Sonuç, 2017).

Kibbutzların üretim ve yaşam modellemesinde, mülkiyet devlete aittir. Üretilen ürünlerden elde edilen gelir de devlet hazinesine aktarılmaktadır. Bunu sonucunda, bireylerin üretimden elde ettikleri gelirden pay alamaması, motivasyonu ve üretimdeki verimliliği azalmasına yol açmıştır (Taşlıgil ve Şahin, 2012).

Ancak yine de Kibbutzlar, ortak üretim ve tarımsal ihracatta, İsrail tarımsal ürünlerinin dünyaya ulaştırılmasında kilit bir öneme sahiptir (Yılmaz, 2020). Bu model aynı zamanda, sıkı bir Musevi ideolojisine ve talmut öğretilerine sahip bireylerin ve ailelerin ortak misyon ve vizyon hedeflerine bağlı bir yaşam paydası olarak yaşadıkları üretim merkezleridir. Yaşam alanı olarak da çekirdek aileden farklı olarak kreşleri, sinema, okul ve yatakhanelerin olduğu kompleks merkezlerdir. Kolektif yaşam ülküsü ile yaşayan birimler bilimsel metotlar ve üretim biçimleri ile başarılı olmuşlardır.

Karmati felsefesinin en güzel örneklerinden olan bu model, sadece topluma değil o geniş ailenin tüm bireylerine mülkiyet ve paylaşım hakkı vermesinden dolayı karmati düşüncesinden ayrılmaktadır.

5.2. Moşav (İsrail, Sınırlı Mülkiyet Modeli)

Dünyada liberalleşme ve özel sektörün güçlenmesi, kolektif üretim modellerinin hayatta kalmasını zorlaştırmıştır. Bu süreçte dini referans ve öğretilerden ziyade ekonomik çıkarlar ön plana çıktığı için yarı kamusal üretim modellerinin ortaya çıkması zorunluluk haline gelmiştir ki Moşav modeli de bunlardan biridir.

Moşav üretim ve yaşam modeli, sınırlı da olsa özel sektörü teşvik etse de, sosyalist bir model olan ve Sovyet yarı kamusal Solhoz modelinin, dinsel referanslara dayanan benzer bir modelidir. Bu modelleme dinsel bir referans alması ile karmati hareketinin özelliklerini yansıtır.

Kollektif üretim modelleri, mülkiyeti sınırlı sayıda devredebilmesi nedeni ile dünyada liberal modellerin karşısında, kısmen de olsa başarılı olabilmişlerdir. Kısmen başarılı olabilmesinin nedeni olarak da bürokratik ve kontrol işlemlerinin fazlalığı, çok başlı yönetim ve işletmelerin vizyonlarında hedeflenen amaçları, hedef kitlenin tam olarak benimsememesini gösterebiliriz (Ersoy, 2018).

Tarımsal kibutz üretim işletmeleri gerek ülke içinde gerek ülke dışında ciddi bir üretim artışı sağlamıştır. Dolayısıyla bu kez de üretim fazlası ürünlerin satış, pazarlama depolama, ihracat alanlarında ciddi sorunlar yaşanmıştır. Sıkı ve tutucu dinsel fikirler ile yetişen kibutz yöneticileri ürünlerin depolanması ve satın alma sürecinde sorunlar ile karşılaşmışlardır.

Kibutzlarda verim düşüklüğüne, iltimas ve yanlış olaylara sebebiyet vermemek için sınırlı olarak özel sektör ve girişimciliği teşvik etmişlerdir. Liberal ve küresel politikalara uygun olarak gelir ve satışların yüzde yetmiş yüzde otuz oranlarında kamu ve özel sektöre paylaştırarak yarı kamusal tarım işletmeleri haline getirmişlerdir. Kibutzlarda sadece tarımsal üretim ön plandadır ve mülkiyet hakkı yoktur. Moşavlarda ise tarımsal ürünlerden hariç olarak yüksek katma değerli ürünlerde üretilmektedir.

Bu modelin kibutz sisteminden farkı kısmen özel mülkiyet hakkı tanınmasıdır. Ama kibutz modeli daha başarılı bir model olarak planlı ve rekabetçi bir yapıya sahiptir. Karmati modelinden kısmen etkilenmiştir. (<https://dijitalhafiza.com>)

5.3. İmece Kooperatif Modeli (Türk-İslam, Sınırlı Mülkiyet Modeli)

Dünyada en özgün kolektif modellerden olan Türk İslam felsefesinin izlerini taşıyan askere gidenlerin işlerini yapan, ortak tarımsal üretim yapan, kolektif tarımsal örneklerinden biridir.

Üretimde kolektif çalışmayı hedefleyen bu model, İslam felsefesine göre barış ve kardeşliği ön planda tutan kooperatif ve birlikler olarak, ortak bir yaşam ve paydayı hedeflemiştir. Bu modelin dezavantajı ise aile çiftçilerinin kimliğini kaybetmemesi nedeni ile büyük şirketlere dönüşmemeleridir.

İmece kolektif modeli yazılı kaynakların azlığı nedeni ile literatüre kazandırılmamıştır. İmece kooperatif modelinin üst sacayağı olan ahiyani rum, baciyani rum, gaziyani rum üst çatısı olan ahilik örgütünü yeterince tanıtamamamız da bu görüşün geçerli olmasının sebeplerinden biridir.

5.4. Ahilik Modeli

Onaltıncı yüzyıl Avrupa'sında doğmaya başlayan burjuva anlayışına alternatif bir model olarak değerlendirilmesi gereken ve temelini İslam fütüvvet anlayışından alan Ahilik felsefesi, onüçüncü yüzyılda, Anadolu topraklarında önemli bir misyon üstlenmiştir. Bir esnaf organizasyonu olmasının ötesinde, en geniş anlamıyla dönemin yaşam biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yardımlaşmayı ön planda tutan, kendinden önce başkasını düşünmeyi, karşılıksız yardımı esas alan bu anlayış, Anadolu imece kültürünün de temelini oluşturmuştur.

Yardımseverlik, paylaşımcılık ve toplum çıkarının, bireysel çıkarlardan önce gelmesi, kapitalist düşünce sisteminin Anadolu’da yayılmasını geciktirdiği gibi iktisadi çıkarlardan önce ahlakın ön planda tutulmasını sağlamıştır. (Bozbayır ve Şener, 2021)

Aynı zamanda Ahilik, tarımsal işletmelerden esnaf ve zanaatkarlar örgütüne geçiş sürecidir. Bu modelde karmati felsefesinden farklı olarak İslami öğretilere ve ahlaki değerlere bağlılık esastır. Karmati felsefesinde ise dinsel referanslar değil, insan odaklı yaklaşım esas alınmaktadır.

Bütün bu özelliklerinden yola çıkarak, incelediğimiz kolektif organizasyonel modellerini aşağıdaki gibi karşılaştırabiliriz;

Tablo 1. İmece, Kooperatif, Ahilik – Kibbutz - Moşav – Kolhoz - Solhoz Modellemelerinin Karşılaştırılması

	Ahilik	Kibbutz	Moşav	Kolhoz	Solhoz
Mülkiyet Türü	Bireysel	Kurumsal-Kollektif	Kurumsal-Kollektif Gevşetilmiş	Kurumsal-Kollektif	Kurumsal-Kollektif gevşetilmiş
Kurallar ve Normlar	Sözlü-bağlayıcılığı zorunlu değil	Yazılı-cezai sorumluluk	Yazılı-cezai Sorumluluk var	Yazılı-cezai Sorumluluk var	Yazılı-cezai sorumluluk
Demokratik Katılım	Gönüllülük esasına ve isteğe katılım var	Zorunlu Katılım var	Zorunlu Katılım olmasına rağmen daha demokratik.	Zorunlu Katılım var	Zorunlu Katılım olmasına rağmen daha demokratik.
Dinsel Referans	Var	Var	Var	Yok	Yok
Özel Mülkiyet	Var	Yok	Var	Yok	Sınırlı Var
Kardeşlik ve Aile Bilinci	Güçlü	Güçlü	Güçlü	Zayıf	Zayıf
Üretim Biçimi	Bireysel-Kollektif	Kollektif			
Sermaye Biçimi	Özel	Kamu	Yarı Özel	Kamu	Yarı Özel
Eşitlik-Demokratik Katılım	Herkes Eşit	Herkes Eşit	Herkes Eşit	Herkes Eşit	Herkes Eşit

Kaynak: Akgöz S.S. (2019). Ahiliğe Giriş, Basılmamış Ders notları, Kırşehir

6. Sonuç

Kırsal üretim ve kalkınmada makineleşmenin önemi incelenirken insani değerler kasıtlı olarak geri planda bırakılmaktadır. Tarımsal üretim ancak bilinçli insanların üretimde olduğu ve makinelerin rasyonel olarak kullanılması ile mümkündür. Günümüzde ziraat fakültesi, tarım kredi birlikleri, tarım kooperatifleri, insan odaklı üretime önem vermediklerinden kırsal kalkınmada başarılı olunamamıştır.

Kolektif uygulamalar açısından, İslam dünyası, karmati hareketini ve Türk İslam organizasyon modeli olan imece kooperatif modelini ön plana çıkarmıştır. İslam ülkeleri endüstri devrimine geç girdiklerinden, işçi sınıfı hareketleri de yetersiz kalmıştır. Ancak Avrupa’da, özellikle sanayi devriminde, işçi hareketinde gelişmeler ve hak arayışları ön plana çıkmıştır. Buna rağmen sosyalizm, bu gelişmenin dışında yer almasına rağmen Bolşevik Rusya’da uygulama şansı bulmuştur. Bunun gelişme sonucunda, din karşıtı ve sosyal darwinizmi benimsemiş olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Solhoz ve Kolhoz,

kolektif modellerini geliştirmişlerdir. Beraberinde komşu ülkeler de Komün ve Kibutz modellemelerini uygulama yoluna gitmişlerdir.

Bu yüzden Asya kolektif modellemeleri, dine karşı bir içeriğe sahip modellerle, toplumların ekonomik hayatlarını şekillendirmeye çalışmışlardır. Ancak Eski Sovyet Cumhuriyetlerinde kolektif tarım işletmelerinde yaşanan yolsuzluklar ve istismarlar ekonomik çöküşte büyük rol oynamıştır. Bu sorunları çözmek için liberal politikalardan örnek alarak komşu ülkelerde Kibutz, Komün gibi sınırlı özel mülkiyetli modelleri uygulansa da bireylerin ekonomik çıkarlarına uygun hareket etme refleksleri nedeni ile başarısızlığa uğramışlardır. Bu modellerden kısmen başarılı olan dini ve ahlaki değerleri referans alan Kibutz modellemesidir. Bu durum bir gerçeği ortaya çıkarmıştır ki, dini ve ahlaki değerleri referans alan üretim modellemelerinde başarı şansı daha fazladır.

Dinimizin barış, kardeşlik, eşitlik, adalet gibi değerlerini, Kuranı Kerimin ilk emri “Oku” emrini referans alan, maneviyatı ve ahlaki değerleri özümsemiş üretici ve köylüler, kırsal kalkınmada anahtar rol üstlenecektir. Bu çerçevede, İslami değerleri referans alan imece kooperatif modeli ülkemize ve tüm dünyaya yeni alternatif ve başarı örnekleri sunarak ulusal kalkınmanın itici gücü olacaktır.

Kaynakça

- Akgöz S.Sedat. (2011). *Ahilik modelinin Organizasyon Modellerine Etkisi*. Kırşehir: Basılmamış Ders Notlar.
- Akgöz, S.S. (2023). Ulusal Kalkınma ve Sosyal Barışın sağlanmasında Bask Mondregon Modeli. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*.
- Akgöz S.Sedat, Öztürk Y.Kemal. (2012). Anadolu Kooperatifçilik Hareketinde Baciyani Rum Felsefesinin İzleri. *4.Milletler Arası Ahilik Konferansı*, Ahi Evran Üniveristesi, Kırşehir.
- Akgöz S.Sedat, Solmaz T. (2015). Ekonomik Bağımsızlık ve Kooperatifçilik. *Karabük Üniversitesi Milletlerarası Bildiri* (s. 541-559), Türk Kooperatifçilik Kurumu, Karabük.
- Arı, F. (2015). Senkretik Bir Gelenek Olarak Karmatilik, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.
- Avcu, A. (2009). Karmatiler Doğuşu ve Gelişim Süreci, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara.
- Bayram M. (2012). Fatma Bacı Baciyani Rum (Anadolu Bacıları Teşkilatı). Konya: Nkm Yayıncılık.
- Bozbayır, O, Şener, E. (2021). Kapitalist Sistemde Ahilik Arayışı: Bir Yanılgı, *AEÜİİBFD*, Cilt 5, Sayı 1, Haziran.
- Bulut, F. (2010). İslam Komüncüleri Karmatiler, Berfin Yayınevi, İstanbul.
- Bulut, F. (1997). İslam Komüncüleri, İslamda Özgürlük Arayışı, Doruk Yayınevi İstanbul.
- Candemir, M., Güngör, H. (2002). “Çüy Oblastında Özelleştirilen Kolhoz İşletmelerinin Ekonomik Sorunları Çözüm Önerileri”, *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt.2, sayı.4.
- Çakı, C., Fidan, Y. (2020). “Çin Propagandasında Çin-Tayvan İlişkilerinin Sunumu: Mao Zedong Dönemi Üzerine İnceleme”, *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (1), Nisan, İstanbul.
- Ersoy, T. (2018). “İsraili Olmak: Kolektif Bir Kimlik Geliştirmenin Zorlukları”, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, cilt.5, sayı.1, Sakarya.
- Görkem A. (2015). İşlem Bilgisi ve Kooperatifçilik, Özkan Matbacılık, Ankara.
- Sonuç, Y. Süha (2017). Kibbut’zun İsrail Siyasetine Etkisine Kısa Bir Bakış, *İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi*, Kış, no:1.
- Şahinöz, A. (1985). Tüketim Kooperatiflerinde Bunalıma Çözüm Monragon Modeli. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* , 339-348.

- Taşlıgil, N., Şahin, G. (2012). “Kolektif İşletme Tiplerine Tipik Bir Örnek: Kibbutzlar”, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, yıl.5, sayı.9, Adıyaman.
- Turan, M. (2011). “SSCB’de Toprak Mülkiyeti”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, cilt.66, no.3, Ankara.
- Uslu, Z. (2019). Batini Dini yapılarda Döngüsellik, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Diyarbakır
- Ülgen, E. (2021). Esnaf ve Sanaatkarler açısından Pir Ahi Evrandan Geçmişten Günümüze Ahilik. *Türk Dili Edebiyatı Dergisi*, 447-460.
- Yılmaz, G.Gökalp (2020). Goffman’ın Total Kurumlarına Bir Örnek Olarak Kibbutzlar ve Değişen Denetleme Biçimleri, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 49.
<https://dijitalhafiza.com/kavramlar-sozlugu/mosav,10.02.2023>